

آثار استاد ابوالحسن صبا

برای سنتور

تنظیم و اجرا

سامان ضرابی

مؤسسه‌ی فرهنگی - هنری ماهر

تهران ۱۳۹۰

فهرست

۷	پیشگفتار
۸	درباره‌ی ابوالحسن صبا
۹	کوک سنتور
۱۰	نشانه‌ها
۱۱	چهارمضرب شور
۱۶	چهارمضرب شور - دوم
۲۰	چهارمضرب ابوعطا
۲۲	چهارمضرب ابوعطا - دوم
۲۴	چهارمضرب حجاز
۲۶	چهارمضرب بیات ترک
۲۹	دو ضربی بیات ترک
۳۱	رنگ بیات ترک
۳۳	چهارمضرب افشاری
۳۷	رقص چوبی
۳۸	چهارمضرب دشتی
۴۱	تمرین دشتی
۴۲	کوهستانی
۴۳	در قفس
۴۴	زرد ملیحه
۴۶	کاروان
۵۰	چهارمضرب سه‌گاه
۵۳	زنگ شتر
۵۷	سامانی
۶۰	بهارمست
۶۲	چهارمضرب همایون
۶۴	به زندان
۶۶	چهارمضرب بیات اصفهان
۶۹	چهارمضرب بیات اصفهان - دوم
۷۲	حکایت

به نام خدا

پیشگفتار

این مجموعه شامل ۲۵ قطعه است که در کتاب دوره‌های ستور ردیف استاد ابوالحسن صبا موجود نیست. علت جمع‌آوری و تنظیم این قطعات آشنا شدن هنرجویان با بعضی دیگر از آثار استاد صبا است که از ردیف ویلن اقتباس شده، و نیز بیشتر ساده کردن آنها برای استفاده‌ی هنرجویان تازه‌کار است که در کنار آموزش ردیف از این گونه قطعات نیز غافل نباشند.

نکاتی درباره‌ی قطعات

۱. از آنجا که در بعضی موارد (طبق منابع مکتوب و صوتی موجود در دسترس اینجانب) تعداد تکرار پایه‌ها به طور دقیق مشخص نبودند در قطعات حاضر این تکرارها بر اساس طول جمله‌های قبل و بعد، و در برخی دیگر بر اساس ضربی از دو یا چهار نوشته شده‌اند.
۲. محل بعضی از برگشت‌های نامشخص با توجه به حسن روند قطعه و فراخور آن تنظیم شده‌اند.
۳. در موارد اندکی که اختلاف بسیار جزئی در ملودی وجود داشت سعی کردم نزدیک‌ترین ملودی به بقیه‌ی قطعه را، به تناسب قابلیت اجرایی ستور، تنظیم کنم.
۴. پایه‌ی قطعات زنگ شتر، سامانی و بهارمست ریز بوده‌اند که برای ساده شدن به مضارب‌های تک تغییر یافته‌اند.
۵. چهارمضارب ماهور که در کتاب آثار درویش‌خان برای ستور آمده است طبق منابع موجود (که بعد از چاپ کتاب به دستم رسید) به نظر می‌رسد پایه و شاید چند جمله‌ی اولش از درویش‌خان باشد که بعدها توسط استاد صبا بسط یافته و به صورت فعلی درآمده است.
۶. محل درست اجرای قطعه‌ی کاروان، برای ستور، در چپ‌کوک (دشتی لا) است اما چون هنرجویان اغلب خواستار نواختن این قطعه هستند و مدت‌ها طول می‌کشد تا به ردیف چپ‌کوک برسند لذا این قطعه را در راست‌کوک (دشتی ر) تنظیم کردم که البته اجرای آن کمی مشکل‌تر شده و درست نواختن آن مستلزم تمرین بیشتری است. توضیح اینکه در این قطعه اگر نت ر زرد، بکار کوک شود (که بهتر نیز همین است) می‌توان در بعضی محل‌ها به جای ر سفید از آن استفاده کرد.

سامان ضرابی

پائیز ۱۳۹۰

ابوالحسن صبا (۱۲۸۲-۱۳۳۶)

صبا در سال ۱۲۸۲ به دنیا آمد. پدرش کمال السلطنه از خاندان فضل و ادب بود و خود به شعر و موسیقی علاقه داشت. وی پسرانش عبدالحسین و ابوالحسن را برای فراگیری موسیقی نزد استادان زمانه سپرد. صبا در طول زندگی هنری خود از تعلیم افراد زیر بهره جست: پدرش ابوالقاسم کمال السلطنه که پزشک و نوازنده ی سه تار بود، میرزا عبدالله (سه تار)، حسین اسماعیل زاده (کمانچه)، حاجی خان ضرب (تمبک)، حسین هنگ آفرین (ویلن)، علی اکبر شاهی (ستور)، نایب اسدالله (نی)، اکبرخان (فلوت)، درویش خان (تار) و علینقی وزیر.

صبا با بهره گیری از هوش سرشار خود سبکی خاص در موسیقی ایرانی پدید آورد و آن را بی ریا به هنرجویان تعلیم داد و یادگارهای نفیسی از خود باقی گذارد. او و روح الله خالقی در مدرسه ی عالی موسیقی هم کلاس بودند و در محضر استاد وزیری هنر و دانش را توأم آموختند. صبا در اغلب سازها دست داشت و ویلن و سه تار را نیکو می نواخت. در موسیقی پدرش بهترین مشوق او بود و معتقد بود در هنر نیز باید عمل با علم توأم باشد. صبا در مکتب وزیری با اصول ثبت نغمه های موسیقی ایرانی آشنا شد و در اثر آشنایی با اسلوب صحیح ویلن سبکی نو برگزید و از آنجا که به موسیقی ایرانی آشنایی کامل داشت مانند سایر جوانان مفتون موسیقی اروپایی نشد و هر آنچه را از استادان خود آموخته بود به سبکی جدید مطرح کرد، به طوری که ملاحظت و لطف آن کم نشد و آن را «سبک صبا» نامید.

در آن زمان چون هنرآموز ویلن وجود نداشت ویلن را به سبک کمانچه می نواختند اما صبا زود توانست تشخیص دهد که روش نوازندگی ویلن چیست. اولین آهنگ هایی که از صبا در سال ۱۳۰۶ به یادگار مانده، در مایه ی دشتی در صفحه ی «ای وطن» نواخته شده اند و آنها را در کتاب خود در دو قسمت به نام «زرد ملیحه» به چاپ رسانیده است. صبا همچون دو استاد بزرگ خود میرزا عبدالله و درویش خان در تعلیم بخشند و بذال بود و هر آنچه می دانست را به هر کسی که طالب آن بود می آموخت و به دست خود به روی کاغذ می آورد.

صبا برای آموزش ویلن سه جلد کتاب به چاپ رسانید که دو جلد آن ردیف آواز و جلد سوم شامل بعضی ساخته های اوست. البته اینها ردیف مشقی نیستند بلکه همان است که در قدیم به آن ردیف مجلسی می گفتند. وی در کتاب های خود علاوه بر آوازاها بعضی گوشه های آوازهای محلی، مانند «دیلمان» را نیز گنجانده است که آنها را بسیار دل انگیز می نواخت. بعدها پس از مرگ حبیب سماعی با کمک شاگردان وی چند قسمت از ساخته های او را نوشت و به این ترتیب از نابودی آنها جلوگیری کرد.

بهترین شاگرد صبا در تمبک حسین تهرانی بود. در ستور نیز شاگردانی تربیت کرد. صبا نواختن سه تار را بسیار دوست می داشت و با سازهای دیگری از جمله نی، فلوت و تار نیز آشنا بود.

برخی از فعالیت های صبا اینها هستند:

— از سال ۱۳۱۹ که رادیو تهران تأسیس شد سمت نوازندگی و سرپرست گروه در رادیو را به عهده داشت و تا آخر عمرش در رادیو ماند.

— در سال ۱۳۲۰ با سمت هنرآموز به خدمت وزارت فرهنگ درآمد و از سال ۱۳۲۸ در هنرستان موسیقی ملی به عنوان هنرآموز استخدام شد.

— در سال ۱۳۲۶ به عضویت اداره ی هنرهای زیبا (فرهنگ و هنر سابق) درآمد.

ابوالحسن صبا در پنجاه و پنج سالگی در تاریخ ۲۹ آذر ۱۳۳۶ اثر بیماری قلبی درگذشت. آرامگاه وی در شمیران، گورستان ظهیرالدوله، است.